

Kamil Pietrasik <https://orcid.org/0000-0002-8579-0659>

Członek Towarzystwa Azji i Pacyfiku

e-mail: kamilpietrasik@interia.pl

Talha H. Fadaak, Ken Roberts, *Youth in Saudi Arabia*, Wydawnictwo Palgrave Macmillan, Cham 2019, ISBN 978-3-030-04380-3, ss. 203

https://doi.org/10.25312/2391-5145.15/2020_09kp_R

Młodzi ludzie w każdym kraju na świecie odgrywają ogromną rolę w kształtowaniu się państwowości, są przyszłością narodu. Dobrze obrazują to przykłady, jakie obserwowaliśmy od grudnia 2010 roku w wielu krajach Afryki Północnej (Libii, Tunezji, Egipcie) i Bliskiego Wschodu (Syrii), gdzie grupy młodych przy wykorzystaniu portali społecznościowych spowodowały, iż doszło do fali protestów znanych jako tzw. Arabska Wiosna¹ i tym samym do wymuszenia ustąpienia wielu dyktatorów, którzy rządili przez kilka dekad we wspomnianych krajach (nie dotyczy to jedynie Syrii). Nastąpiły tam ponadto ogromne zmiany na płaszczyźnie politycznej i gospodarczej oraz w sposobie prowadzenia polityki zagranicznej. Z kolei wykształcenie tych młodych osób przyczynia się do wzrostu innowacyjności i nowoczesności w państwie. Dzięki młodym w Arabii Saudyjskiej postępuje wdrażanie nowoczesności i otwieranie się na wszelkie nowinki technologiczne, co stanowi punkt zwrotny w historii saudyjskiego społeczeństwa. Dzięki aktywności społecznej i naukowej młodych ludzi w królestwie saudyjskim przyjęto projekt Wizja 2030 mający na celu unowocześnienie państwa, a także spowodowanie, iż będzie ono postrzegane na świecie jako dające młodym ludziom szansę wykazania się i pokazania, że są ważną częścią zmian zachodzących w Arabii Saudyjskiej. Niestety przemiany widoczne po 2011 roku, czyli od chwili zaognienia się wydarzeń Arabskiej

¹ Wydarzenia tzw. Arabskiej Wiosny zostały szczegółowo przedstawione w takich pracach, jak: T. Matthesen, *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring That Wasn't*, Stanford University Press, Stanford 2013, ss. 192. Por. M.E. McMillan, *From the First World War to the Arab Spring: What's Really Going On in the Middle East?*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2016, ss. 279; L. Sadiki (ed.), *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*, Routledge, Londyn–Nowy Jork 2015, ss. 678.

Wiosny, długo nie były analizowane i badane naukowo. Dopiero w 2019 roku taką próbę podjęli Talha H. Fadaak oraz Ken Roberts, którzy po dokonaniu niecodziennych dysocjacji w Arabii Saudyjskiej, przeprowadzeniu wywiadów i przeglądu literatury na temat Arabii zdecydowali się spisać swoje spostrzeżenia, tezy i analizy w publikacji naukowej *Youth in Saudi Arabia*. Początek książki jest zachęcający – w części *Introduction* autorzy wprowadzają czytelnika w realia saudyjskie po śmierci króla Abdullaha do chwili wydania książki. Wskazano w sposób przejrzysty najważniejsze wydarzenia, omówiono decyzje polityczne, jakie zapadły w polityce wewnętrznej i polityce zagranicznej państwa. Następnie pokrótce przedstawiono historię Arabii Saudyjskiej od czasów prowadzenia misji religijnej przez Muhammada ibn Abdula al-Wahhaba (1702–1792), po lata 70. XX wieku, kiedy nastąpił boom naftowy, do 2016 roku, w którym doszło do zabójstwa szyickiego duchownego Nimr al-Nimra (2 stycznia 2016 roku). Następnie słusznie wskazano na wzrost populacji w Arabii Saudyjskiej, który zauważalny jest od lat 70. XX wieku. Liczba mieszkańców tego kraju przez wiele lat była mniejsza niż w sąsiednim, biedniejszym od królestwa saudyjskiego, Jemenie. Jednak zjawisko wzrostu populacji w Arabii Saudyjskiej nie było niczym nadzwyczajnym, albowiem w latach 1960–1980 na Bliskim Wschodzie odnotowano wzrost populacji i współczynnik zależności wynosił około 1:1, czyli jedna osoba pozostająca na utrzymaniu jednej osoby pracującej. Zdaniem demografów to był złoty okres dla wzrostu gospodarczego – znanego jako „dywidenda demograficzna”². Dalej autorzy przywołali aktywność saudyjską w wielu konfliktach, takich jak: inwazja radziecka w Afganistanie, druga wojna w Zatoce Perskiej, zajęcie Iraku przez wojska amerykańskie i ich sojuszników w 2003 roku oraz uczestniczenie w konfliktach mających miejsce w Afganistanie, Pakistanie i ostatnio w Syrii.

Natomiast w części *Youth* autorzy opisali na podstawie wywiadów przeprowadzonych z młodymi Saudyjczykami (w wieku 25–35 lat) i obserwacji uczestniczącej, która miała miejsce w Arabii Saudyjskiej, rozwój, codzienność młodych ludzi i ich ścieżkę życiową. Autorzy twierdzą, że wprowadzane zmiany skierowane ku młodym ludziom nie mają większego wpływu na ich życie. Widoczne są jedynie zmiany w sposobie i stylu ubierania się młodych kobiet oraz zachowaniu obu płci w przestrzeni publicznej. Ściślej chodzi o to, że kobiety mogą prowadzić samochody, motocykle, brać osobiście udział w procesach sądowych i pracować w zawodach, które dotychczas były domeną mężczyzn. Dopiero z czasem wprowadzone zmiany będą odczuwalne w takich sferach, jak edukacja (równe traktowanie w nauczaniu), gospodarka (zajmowanie przez kobiety stanowisk, które wcześniej zarezerwowane były dla mężczyzn, na przykład stanowisk kierowniczych) i rynek pracy, a także przepisy mieszkaniowe (kobieta będzie mogła nabyć mieszkanie na swoje imię i nazwisko).

Z kolei w części *Free Time: Online and Offline* omówiono rolę, jaką w życiu młodych Saudyjczyków odgrywają media i kultura. Autorzy twierdzą, iż: „Nowe media zmieniły szczególnie sytuację młodych ludzi w Arabii Saudyjskiej, przede wszystkim dziewcząt i nie tylko, analogiczna sytuacja miała miejsce w innych krajach” (s. 43). Trudno nie

² B. Rubin, *The Middle East. A Guide to Politics, Economics, Society, and Culture. Vol. I*, M.E. Sharpe, Nowy Jork–Londyn 2012, s. 141.

zgodzić się z tym stwierdzeniem, bowiem po 2015 roku w Arabii Saudyjskiej pojawiło się kilka nowych stacji oraz dostawców sygnału dźwiękowego, którzy łączą Saudyjczyków z resztą świata i na odwrót. Stacje saudyjskie pokazują życie każdej grupy społecznej, mieszkającej w tym królestwie. Co ciekawe, Talha H. Fadaak i Ken Roberts nadmieniają, iż o Arabii Saudyjskiej nie można mówić, iż jest to „bliskowschodnia Korea Północna”, gdyż takiej swobody spędzania wolnego czasu w Korei Północnej nie ma. W tym azjatyckim państwie, leżącym we wschodniej części kontynentu, nie można na przykład oglądać legalnie zagranicznych seriali i filmów, jak ma to miejsce w królestwie saudyjskim, czy iść do kina na ambitne zachodnie filmy. Niemniej jednak w ocenie autorów miną lata, zanim kina zostaną otwarte, a koncerty staną się regularnymi wydarzeniami w całym państwie; potrwa bardzo długo, nim zmieni się kultura (s. 44). Pomimo to progres jest widoczny, obserwuje się otwarcie na nowinki i nowości, podczas gdy jeszcze pięć czy dziesięć lat wcześniej było to nierealne. Dlatego młodzi Saudyjczycy po 2015 roku zmieniają swój styl i sposób spędzania wolnego czasu, w którym coraz więcej miejsca zajmują imprezy kulturalne, media społecznościowe i media, takie jak telewizja oraz internet. Świadczą o tym statystyki przedstawione przez autorów na stronach 50 i 51. Wskażmy, iż od 2005 do 2017 roku wzrosła liczba użytkowników internetu w Arabii Saudyjskiej, z którego korzystają zarówno ludzie młodzi, jak i starsi. Na przykład w roku 2005 odnotowano 3 miliony użytkowników internetu, a 12 lat później, w 2017 roku – 24,5 miliona. Wzrosła również subskrypcja usług mobilnych. W 2007 roku liczba ta oscylowała w granicach 28 milionów użytkowników, aby 12 lat później, to jest w 2017 roku, osiągnąć 44 miliony.

Następny rozdział omawianej książki, *Education*, powstał na kanwie wywiadów przeprowadzonych z młodymi Saudyjczykami. Opisali oni swoje dzieciństwo oraz to, jak przebiegała ich ścieżka edukacyjna. Autorzy książki doszli do wniosku, że edukacja saudyjska zmieniła się na przestrzeni 50 lat. Warto nadmienić, iż wydatki na edukację stawały się priorytetem dopiero od roku 1970, bowiem do tego roku więcej funduszy przeznaczano na obronność i inne kwestie, a nie edukację. Zaś od 1970 roku zaczęto inwestować w dzieci oraz młodzież i tym samym w ich kształcenie poprzez budowanie uniwersytetów³. Jako przykład podają autorzy priorytety przyjmowane przez ówczesne saudyjskie ministerstwa odpowiedzialne za edukację w tym królestwie. Na przykład przez pierwsze lata dążono do edukacji elementarnej, aby zapewnić wykształcenie powszechne. Następnie zmierzano do tego, aby młodzi ludzie kończyli swoją edukację na szkołach ponadpodstawowych. Wreszcie doprowadzono do sytuacji, że młodzi ludzie mogą kontynuować edukację na uczelniach i tym samym uzyskiwać wykształcenie wyższe. W tej części pracy podano ciekawy fakt. A mianowicie około 2/3 młodych Saudyjczyków płci męskiej i żeńskiej uczęszcza na saudyjskie uniwersytety, co dobrze świadczy o polityce edukacyjnej państwa. Dzięki temu młodzi ludzie w Arabii Saudyjskiej będą wykształceni, a przede wszystkim zmniejszy się liczba analfabetów. Jak bowiem wynika z tabeli 4.1 (s. 69), odsetek analfabetów wśród mężczyzn i kobiet w wieku 30–34 lat wynosi 1 procent (mężczyźni poniżej 1 procenta; kobiety – 1 procent).

³ R. Wilson, *The economies of the Middle East*, Macmillan Press, Londyn–Basingstoke 1979, s. 46–47.

Employment to z kolei część, w której zostały omówione aspekty zatrudnienia młodych ludzi bardzo dobrze i słabiej wykształconych. Większość siły roboczej w Arabii Saudyjskiej (77 procent) stanowią cudzoziemcy, co stało się impulsem do wprowadzenia przez rodzinę królewską zmian w kwestiach społeczno-gospodarczych i politycznych. Rozdział ten, tak jak poprzednie, opiera się na wywiadach swobodnych z saudyjskimi rozmówcami. Konkluzją tej części jest stwierdzenie, iż młodzi ludzie po studiach w Arabii Saudyjskiej nie znajdują pracy w swoim zawodzie, zgodnej z kierunkiem wykształcenia, gdyż w królestwie saudyjskim zatrudniani są obcokrajowcy na kontrakcie (od wykwalifikowanych specjalistów po personel pomocniczy: sprzątaczkę, tragarzy itp. rekrutowany głównie spośród przybyszy z Dalekiego Wschodu). Wielu młodych Saudyjczyków decyduje się w konsekwencji na prywatny biznes. Dochód z sektora prywatnego to 40 procent PKB, gdyż odnotowuje się wiele prywatnych inicjatyw. Na przykład w 2016 roku w instytucjach państwowych zatrudnionych było 3,6 miliona Saudyjczyków, zaś 7,9 miliona to osoby prowadzące prywatne firmy. Przytoczone cyfry są alarmujące, ponieważ taki stan rzeczy może zniechęcać wielu młodych ludzi do podejmowania nauki na studiach wyższych i skłaniać do zakończenia edukacji na poziomie powszechnym. Obecny trend pokazuje bowiem, że łatwiej być właścicielem firmy niż pracownikiem sektora publicznego. Na uwagę zasługuje fakt, iż ta część książki osadzona jest w problematyce ekonomicznej, autorzy sięgają po stwierdzenia typowo ekonomiczne, jak również przytaczają liczne wskaźniki ekonomiczne. Rozdział ten wyróżnia się na tle pozostałych, które poruszają raczej zagadnienia związane z psychologią czy socjologią.

Przechodząc do rozdziału *Marriage and Family Transitions* dowiadujemy się, jak rozwijała się edukacja od poziomu podstawowego po szkolnictwo wyższe w królestwie saudyjskim, a także jak na skutek tego wyglądało życie młodych Saudyjczyków w przeszłości i obecnie. Ogromne zmiany zdaniem autorów miały swój początek w latach 70. XX wieku, gdy miał miejsce boom naftowy. Jak słusznie zauważają autorzy, z upływem lat nastąpił gwałtowny wzrost liczby ludności, a tym samym zwiększyło się zapotrzebowanie na nauczycieli, wykładowców akademickich i uniwersytety, ponadto pojawiało się coraz więcej kobiet na rynku pracy i w placówkach oświatowych. W ocenie Fadaak i Roberta osłabiło to jednak model tradycyjnej saudyjskiej rodziny. Wskazuje na to fakt, iż wzrosło zatrudnienie osób zajmujących się domem oraz kierowców, którzy służyli niemal każdej saudyjskiej rodzinie, na przykład odwożąc potomstwo do szkoły czy wożąc kobiety na zakupy.

Przedostatni rozdział, zatytułowany *Housing*, omawia obszar życia, w którym młodzi Saudyjczycy napotykać ogromne problemy. Kupno lub wynajęcie mieszkania w trakcie studiów czy po ich ukończeniu stanowi trudność z powodu wysokich kosztów, podczas gdy młodzi Saudyjczycy dysponują niedużymi środkami. Dlatego też wielu Saudyjczyków mieszka z rodzicami, dziadkami. Domy są wielopokoleniowe. Autorzy wskazują, iż ten fakt ma zmienić projekt Wizja 2030, który przewiduje, że młodych Saudyjczyków będzie stać na nabycie mieszkania, domu i samodzielne zamieszkiwanie. Fadaak i Roberts po przeprowadzeniu wywiadów z dziesięcioma parami młodych Saudyjczyków i trzema tzw. singielkami stwierdzają, iż problemy mieszkaniowe w tym królestwie są jednymi z trudniejszych do rozwiązania.

W ostatnim rozdziale, *Looking Forward*, autorzy zwrócili uwagę, że wśród ludzi, głównie młodych, pojawiają się głosy za ogromnymi zmianami społecznymi. Młodzi Saudyjczycy chcieliby, aby Arabia Saudyjska zachowała swoje islamskie zwyczaje i zasady, ale spora jest grupa, która oczekuje „wyzwolenia” z tych ograniczeń i chce, żeby ich ojczyzna upodobniła się bardziej do sąsiednich państw arabskich. Impuls do takiego myślenia dała z pewnością, wspomiana wiele razy w recenzji i pracy, *Wizja 2030*, jednak może się okazać, iż dążenie do maksymalnego unowocześnienia i otwarcia na wiele aspektów życia publicznego pozostanie jedynie dobrze brzmiącymi sloganami na papierze i nie znajdzie odzwierciedlenia w rzeczywistości. Niemniej autorzy pracy podkreślają, że otwarcie kin, teatrów, obecność kobiet na meczach piłkarskich, w sądach i w niedostępnych wcześniej zawodach oraz prowadzenie przez nie pojazdów mechanicznych należy uznać za wielki krok w stronę nowoczesności i porzucenia dotychczasowego konserwatywnego myślenia.

Zbliżając się do końca recenzji, należy wskazać, iż po przeczytaniu książki Fadaak i Roberta wyłania się spójny obraz młodego Saudyjczyka. Jest to osoba bardziej wykształcona niż jej rówieśnik jeszcze kilka lat wcześniej, skoncentrowana na swoim rozwoju oraz zaabsorbowana technologią i nowinkami technicznymi. Jest to ponadto baczny obserwator kultury obcej, szczególnie europejskiej, amerykańskiej. Z drugiej strony to człowiek, który po zakończeniu edukacji z pesymizmem patrzy na rynek pracy, ponieważ przeważnie musi podjąć próbę pracowania na własny rachunek zamiast w sektorze publicznym czy firmie prywatnej u innego pracodawcy.

Podsumowując, należy zauważyć, że walorem pracy może być fakt, iż dla lepszego zobrazowania podjętej problematyki badawczej sięgnięto po dwanaście tabel, które pokazują między innymi skalę korzystania z internetu przez młodych ludzi w Arabii Saudyjskiej w okresie od 2005 do 2017 roku (s. 50) czy liczebność siły roboczej oraz liczbę bezrobotnych wśród młodych Saudyjczyków według poziomu wykształcenia, aktualne na rok 2017 (s. 84). Pozytywnym aspektem jest również to, że w pracy wykorzystano i opisano głównie wydarzenia, które miały miejsce 4–5 lat temu, a nie dawniej. Przemyslenia i tezy zawarte w omawianej książce można uznać za inspirujące i zachęcające do dalszych badań naukowych, dlatego z pewnością jest to ciekawa i cenna lektura dla środowiska naukowego oraz specjalistów z takich dyscyplin naukowych, jak socjologia, psychologia, pedagogika czy orientalistyka. Talha H. Fadaak i Ken Roberts prezentują w swojej książce innowacyjne spojrzenie na kasus młodych Saudyjczyków w kontekście ich edukacji, a także codziennej egzystencji w królestwie saudyjskim w obecnych realiach po ogłoszeniu imienia i nazwiska króla koronnego Mohammeda bin Salmana, syna siódmego monarchy Arabii Saudyjskiej, oraz wdrożeniu saudyjskiego projektu *Wizja 2030*, której patronuje i którą nadzoruje król Mohammed.

Bibliografia

Matthiesen T., *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring That Wasn't*, Stanford University Press, Stanford 2013.

McMillan E.M., *From the First World War to the Arab Spring: What's Really Going On in the Middle East?*, Palgrave Macmillan, Houndmills 2016.

Rubin B., *The Middle East. A Guide to Politics, Economics, Society, and Culture. Vol. I*, M.E. Sharpe, Nowy Jork–Londyn 2012.

Sadiki L. (ed.), *Routledge Handbook of the Arab Spring: Rethinking Democratization*, Routledge, Londyn–Nowy Jork 2015.

Wilson R., *The economies of the Middle East*, Macmillan Press, Londyn–Basingstoke 1979.